

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Філологічні зошити. Літературознавство:

ЗБІРНИК СТУДЕНТСЬКИХ
НАУКОВИХ СТАТЕЙ

ВИПУСК IV

Рівне – 2016

ББК 83
Ф 54
УДК 82

Філологічні зошити. Літературознавство: зб. студ. наук. ст. Вип. IV / ред. кол. О. М. Кирильчук [та ін.]. – Рівне : РДГУ, 2016. – 99 с.

У збірнику вміщені студентські наукові розвідки, результати бакалаврських та магістерських досліджень з актуальних проблем українського літературознавства, теорії літератури, компаративістики та методики викладання української літератури. Матеріали збірника можуть бути використані науковцями, студентами, вчителями-словесниками.

Рекомендовано до друку рішенням кафедри української літератури
Рівненського державного гуманітарного університету
(протокол № 4 від 6 квітня 2016 р.)

Рецензент:

ШАНЮК В.І., кандидат філологічних наук, доцент (Національний університет водного господарства і природокористування).

Редакційна колегія:

ЗАХАРЧУК І.В., доктор філологічних наук, доцент;
БЕСТЮК І.А., кандидат філологічних наук, доцент;
КИРИЛЬЧУК О.М., кандидат філологічних наук, доцент (головний редактор);
КРУПКА М.А., кандидат філологічних наук, доцент;
ТХОРУК Р.Л., кандидат філологічних наук, доцент.

ЗМІСТ

ГУЛЯ ОЛЕНА Естетична унікальність малої прози Юрія Косача.....	5
ГІЛЬ ЛЮДМИЛА «Позичений чоловік» Євгена Гуцала у контексті української химерної прози	10
ЗАРУБА ОКСАНА Феномен матрициду в українській літературі «розстріляного відродження»	14
КИРИЛЬЧУК ЮЛІЯ Досвід війни у контексті етнічного наративу (на прикладі роману А. Кузнєцова «Бабин Яр»).....	18
КРУПКА ЛЮБОМИР Радянське минуле в Сергія Жадана: ностальгія чи розрив.....	25
КУЗЬ ІНЕСА Психіатрична лікарня як простір випробування (на основі роману «На протилежному боці від добра» Василя Рубана)	30
ЛЯСКОВЕЦЬ ЮЛІЯ Література в осяганні травми: голодомор і культурна пам'ять.....	35
МАКСИМЧУК ІВАННА Руйнація особистості як результат негативного впливу соціуму (на прикладі роману «Причепа» Івана Нечуя-Левицького та «Люборацькі» Анатолія Свидницького).....	40
МИКИТЮК НАТАЛІЯ Митець і влада в тоталітарному суспільстві (за романом-тетралогією Докії Гуменної «Діти Чумацького Шляху»)....	44
НЕЧИПОРУК КАТЕРИНА Екзистенція вибору в інтелектуальному романі «Недуга» (1928) Євгена Плужника	48
ОРЛОВСЬКА ОРИСЯ Містично-детективна ніша у моделях сучасної української прози	52
ПАХНЮК КАТЕРИНА «Предание о Гаркуше» в системі читацьких інтересів XVIII – початку XIX століття.....	59

РЯБУШИЦЬ НАТАЛІЯ Часопросторовий вимір прози Миколи Гоголя.....	66
САЙКО ОЛЕНА Художній конфлікт особистості і суспільства у романі Сергія Жадана «Депеш мод».....	71
САХНЕВИЧ ТЕТЯНА Жіноча історія гріхопадіння (за повістю Оксани Забужко «Казка про калинову сопілку»).....	76
СОБЧУК ЛЕСЯ Микола Хвильовий як літературний персонаж роману Уласа Самчука «Темнота».....	82
ЧУБИК ВІТА Моделювання жіночих персонажів у прозі Марії Матіос (на прикладі повістей «Солодка Даруся» та «Москалиця»).....	91
ЯРОШ ТЕТЯНА Звукові імпресії у «Valse mélancolique» Ольги Кобилянської	95

Людмила Гіль

Науковий керівник – канд. філол. наук Кирильчук О. М.

«ПОЗИЧЕНИЙ ЧОЛОВІК» ЄВГЕНА ГУЦАЛА У КОНТЕКСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ХИМЕРНОЇ ПРОЗИ

У статті авторка аналізує жанрову та стильову своєрідність української прози 1970-80-х років. Зокрема осмислюються риси химерного роману в творчості Євгена Гуцала.

Ключові слова: *химерна проза, гумор, фольклор, роман.*

In the article the author analyzes the genre and stylistic originality of Ukrainian prose from 1970 to 1980. In particular it was conceptualized the features of bizarre novel in the works of Eugene Hutsalo.

Key words: *magic prose, humor, folklore, novel.*

Український химерний роман виник у другій половині ХХ століття як альтернативний варіант до соцреалістичної художньої дійсності. Інакомовність, гумор, звернення до традиційної культури та виразна налаштованість на релятивне ставлення до «суворого реалізму» радянської літератури сприяли бурхливому розвитку цієї романної форми у творчості українських прозаїків 1960-80-х років. Творчість Євгена Гуцала є одним із яскравих зразків химерного роману.

Євген Гуцало як прозаїк вважається різноплановим та політематичним. Він автор трилогії «Позичений чоловік», «Приватне життя феномена», «Парад планет», для яких спільним є герой Хома Прищепка і зображення сільського побуту 1980-х років. Марина Лучицька вважає, що тексти письменника представляють класичний варіант української химерної прози, у якій поєднані народна традиція й соцреалістичні тенденції. Вживання фольклорної лексики дозволяє письменнику алегорично викривати та висміювати негативні явища тогочасного суспільства, спонукаючи реципієнта до самоаналізу [5, 111]. У романі «Позичений чоловік» зображаються колгоспні реалії (сам Хома є працівником колгоспу «Барвінок»), описується повсякденне життя та звичаї українців. Роман-трилогія демонструє звернення письменника до нетипових на той час фольклорно-міфологічних мотивів. Бурлескні, химерні, на перший погляд, майже цілковито фольклорні твори мають на меті викривати різного роду заміники справжніх духовних потреб людини, поверхові моди і віяння, ерзаци, що заважають людині досягнути істинні життєві цінності [4].

Мета статті полягає у дослідженні рис химерного роману у книзі Євгена Гуцала «Позичений чоловік».

Роман має всі ознаки химерної прози: основне місце дії – це село Яблунівка, весь твір насичений простонародною лексикою (приказками, прислів'ями, небилицями, загадками), дотепними жартами, події викладаються у гротескно-саркастичному дусі, присутнє широке

використання просторіччя, зсувів часу і простору, наявність фантастичних елементів. Марко Павлишин називає роман типовим прикладом химерного роману, адже у тексті «/.../ виражаються химерні думки, виведено ексцентричних персонажів, помітні елементи сатири, він ставить (або прикидається, неначе ставить), питання серйозніші, ніж на основі його поверхневої сміховинності можна сподіватися, і позначений своєрідним, дуже індивідуальним, іронічним стилем» [6, 83]

А. Горнятко-Шумилович визначає «Позиченого чоловіка» як іронічно-коментувальний роман, а також найбільш контроверсійним із-поміж «химерних» романів [1, 234, 236]. Роман увібрав у себе найкращі риси бурлескно-трагестійної традиції Івана Котляревського та його «Енеїди», адже у творі зображається побут та традиції української культури, але водночас і змальовуються у комедійному дусі риси національного характеру українців.

Твір складається з сорока семи оповідей, підзаголовки яких виражені у формі приказок, прислів'їв, що об'єднані в одне ціле пригодами головного героя. Власне роман «Позичений чоловік» цілком ґрунтується на народних приказках і прислів'ях, які є автентичними, а деякі перероблені самим автором. Внаслідок такого нанизування елементів народної мудрості повніше розкривається зміст конкретної ситуації, одночасно дається характеристика героїв та їхніх вчинків, влучно та образно передається те чи інше поняття. Цей стилістичний прийом впливає на характер роману, адже надмірне вживання фразеологізмів, приказок, небилиць призводить до виникнення комічних ситуацій: «Одарка Дармограїха набралася всяких медичних довідок, як собака бліх... як начитатись отих довідок – можна подумати: на неї собаки вже давно часник товчуть, тобто помре скоро, тобто як мовиться, скоро з печі на лавку перебереться» [2, 52].

Оповідь у творі ведеться від першої особи – це головний герой Хома Прищепка, простий пересічний український селянин, який трудиться в колгоспі. Через призму цього персонажа письменник окреслює у тексті особливу світоглядну позицію, водночас сама постать автора в романі відсутня: «Автор як певна організуюча, оцінююча, системотворча, аксіологічна цілісність у «Позиченому чоловікові» відсутній; він не є авторитетним носієм певних ідей у змістовому полі роману і не виявляє свою присутність на наративному рівні...образ Прищепки будується не як осмислений авторським досвідом життєвий тип у всіх його соціальних зв'язках, і мета його створення /.../ отримання ефекту авторитетної «авторської правди»...» [3, 274]. Персонажі Є. Гуцала більше говорять, ніж думають, тому у тексті бракує ситуацій виразного психологічного характеру.

У книзі умовно можна виокремити два рівні: зовнішній, який реципієнт сприймає, коли читає (звичайна оповідь про Хому Прищепку, стосунки з жінкою Мартохою та Одаркою, яка його позичила, сни, смерті, продовження життя, пригоди), та внутрішній – прихований задум прозаїка, який завуальований, але відкривається при вдумливому читацькому сприйнятті.

Що ж уособлює автор-герой роману? На перший погляд, Хома Прищепка – зразковий радянський селянин, у якого «руки горять» до колгоспної роботи, він має посаду «старший куди пошлють» і дуже гордиться нею, має дружину, яка за телятко позичила його іншій жінці. Герой ще з початку здається людям химерним, адже навіть про себе він говорить загадками: «Як багато загадок – і кожна з якимось хитрим натяком, кожна з секретом, і в жодній прямо не сказано... людський розум – інтересна бестія, так і прагне гри» [2, 10]. Те, що Хома красою не вдався помічав і він, і оточуючі люди: «Я тебе, Хомо, вподобала за те, що руки твої завжди в роботі. І хай у тебе чорних брів нема, і хай з лица твого тільки воду не пити, і хай ростом ти не вдався, мов кедр ліванський, та ти знаєш, що Людину мозолі годують, що печені голуби не летять до губи» [2, 39]. Хома у творі завжди говорив про себе дві фрази, що він «старший куди пошлють» і те, що він є гриб-маслючок, який щойно пройшов крізь землю. Перша фраза, вочевидь, зазначає, яким автора-героя бачать яблунівці, а друга – те, ким насправді вважає себе Прищепка.

За своєю вдачею Хома має всі якості, які є в українців, він добрий, працьовитий, чуйний, щедрий, але й непостійний, хитрий, любить і випити, і поїсти, ласий до чужих жінок. Відтак автор вибудовує стереотипний образ персонажа, що є виразником українського рустикального світу, тим самим іронізуючи над такими шаблонами.

Оскільки «Позичений чоловік» вважається химерним романом, то наявність фантастичних елементів у ньому є невід'ємною частиною. Роман можна порівняти із «Лебединою зграєю», а Хому Прищепку з Левком Хоробрим (Хома рефлексує, намагаючись наблизитися до розгадки себе і світу, називає себе Гомером з Яблунівки). Як і Левко Хоробрий, Хома Прищепка вжився у два світи: у власний химерний та яблунівський, приправлений колгоспними реаліями. Герой прагне волі, проте його душа почергово належала трьом жінкам: Мартосі, Одарці та доярці Христині, до якої підбивав клинки Прищепка, вже будучи позиченим. Хома розуміє мову тварин, а теличку, яку їм віддала Одарка можна порівняти з цапом Фабіяном. Також, ніби й так має бути, у романі названо тварин у колгоспі «Барвінок» – Резолюція, Імперіалізм, Комісія, таким чином автор приховано висміює радянську владу.

Хома Прищепка – герой, який розкошує в багатствах народної мови, смакуючи ними, милуючись барвами та відтінками слова, такого несхожого на штамповану мову соцреалізму... Радість від розкоші «вільно мовити» герой розділяє зі своїм автором, котрий...знайшов у мовній стихії поле свободи – не політичної чи екзистенційної, а свободи вияву глибини, метафоричності та багатозначності слова [3, 276]. Натомість занурення протагоніста у традиційні селянські цінності підкреслює ситуацію, що в радянській системі такі вартості постають повністю спровофаними.

Таким чином, роман Є. Гуцала «Позичений чоловік» – один із найяскравіших зразків химерної прози, адже в тексті є використання алюзій фольклорного походження з метою створення комічного ефекту, вся книга

пронизана сільським гумором, їй також характерна відсутність чіткої авторської позиції, змішування високого і низького стилів.

Джерела:

1. Горнятко-Шумилович А. Загадка характерника-блязня у «хімерному» романі (Про національний інфантилізм, регресію національного Еґо і спритну містифікацію) / А. Горнятко-Шумилович // *Перехресні стежки українського маскулінного дискурсу: Культура й література ХІХ-ХХІ століть.* – К. : Laugus, 2014. – С. 234-253.

2. Гуцало Є. Позичений чоловік. приватне життя феномена: Роман-диалогія / Є. Гуцало. – К. : Рад. письменник, 1982. – 711 с.

3. Лавринович Л. Українська химерна проза в аспекті постмодернізму (на прикладі роману Є. Гуцала «Позичений чоловік») / Л. Лавринович // *Терміносистеми сучасного літературознавства: досвід розробки і проблеми : наук. семінар / наук. ред. Р. Т. Гром'як ; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка, міжкаф. лабораторія славістично-методологічних студій, каф. теорії л-ри і порівняльного літературознавства.* – Тернопіль, 2006. – С. 269-280.

4. Лучицька М. Наративні моделі великої прози Євгена Гуцала: автореф. дис. ... канд. філолог. наук: 10.01.01 / М. Лучицька. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2011 – 21 с.

5. Лучицька М. Прояви свідомості автора в наративі великої прози Євгена Гуцала / М. Лучицька // *Рідний край: Альманах Полтавського національного педагогічного університету.* – 2013. – № 2 (29). – С. 106-115.

6. Павлишин М. Канон та іконостас : літературно-критичні статті / М. Павлишин. – К. : Видавництво «Час», 1997. – 447 с.